

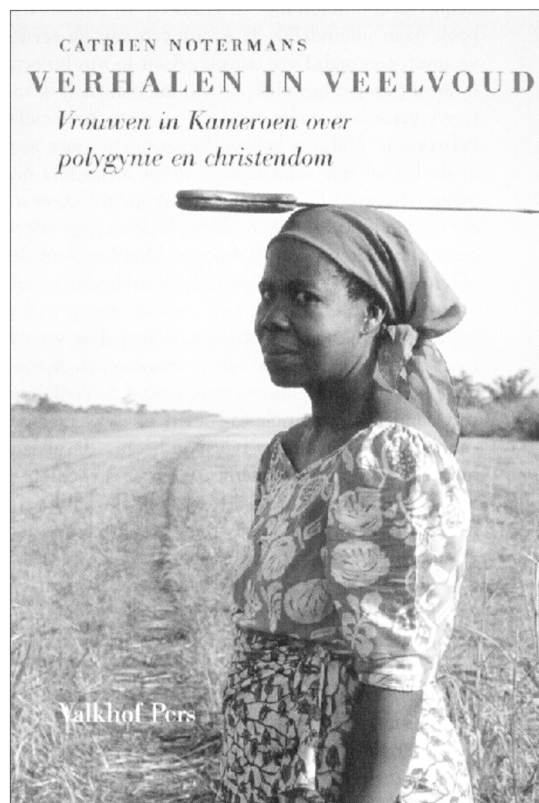
VERHALEN IN VEELVOUD. VROUWEN IN KAMEROEN OVER POLYGAMIE EN CHRISTENDOM

Catrien Notermans,
Nijmegen (Valkhof Pers) 1999
367 blz., f 49, 50

In dit uiterst plezierig leesbare boek, beschrijft Notermans de resultaten van haar antropologische veldwerk in Oost-Kameroen, in een van de wijken van de stad Batouri. In het boek staan de ervaringen, persoonlijke belevingen en de strategieën – ofwel de verhalen in veelvoud – van vrouwen in een polygyn huwelijkssysteem centraal. Notermans onderzocht welke betekenissen het christendom voor vrouwen in deze huwelijksvormen heeft.

De bestaande theorievorming over polygynie, zo stelt zij, wordt gekenmerkt door een buitenstaanders-perpectief. Dit uit zich onder andere in het onderscheid dat men maakt tussen monogamie en polygynie, het negatieve oordeel over de positie van vrouwen in polygyne huwelijken, en de belangstelling voor de functies die polygynie heeft voor de mannen in de samenleving. Notermans doorbreekt deze westers-etnocentrische benadering en bekritiseert de verschillende benaderingen van polygynie. De functionalistische benadering geeft haars inziens een te harmonieus beeld van polygynie. Daarnaast bekritiseert ze ook de historiserende benadering waarin de eventuele conflicten geïnterpreteerd worden als het resultaat van recente historische ontwikkelingen. En ten slotte gaat ze in tegen de feministische benaderingen die ervan uitgaan dat conflicten inherent zijn aan het polygyne systeem.

Door vrouwen zelf aan het woord te laten en hun verschillende visies als uitgangspunt te nemen, probeert ze recht te doen aan zowel de diversiteit en complexiteit van de polygyne werkelijkheid, als aan het intersubjectieve karakter van het onderzoeksmateriaal. Door de vrouwen als individuen centraal te stellen, en door de onderlinge samenwerking tijdens het veldwerk te expliciteren heeft Notermans de scheiding tussen 'wij' en 'zij', waarvan in de meeste antropologische werken helaas nog steeds sprake is, en het verondersteld 'anders-zijn' van de vrouwen willen doorbreken.

Ze beschrijft de problematische relatie tussen mannen en eerste, tweede of derde vrouwen als slechts een van de bestaande genderrelaties binnen deze samenleving. Notermans behandelt datgene wat wij huwelijk noemen terecht als een relatie van opportunistisch onderhandelen, op de hoede zijn, manipuleren, slikken of stikken. Ze laat door de ervaringen van vrouwen en hun strategieën centraal te stellen, duidelijk zien dat het zelden een relatie betreft waarin vrouwen bij hun huwelijkspartner emotioneel kunnen uitrusten en opladen. Een cynische toevoeging mijnerzijds: als we ook in onze eigen samenleving het huwelijk wat meer als zodanig konden zien, zouden veel mensen zich allerlei teleurstellingen kunnen

besparen. Ook in Batouri hebben vrouwen het 'formele' huwelijk nodig om zich als respectabele vrouwen te kunnen bewegen, maar ze gaan daarbuiten veelvuldig niet-formele relaties met mannen aan, 'wanja'-relaties genoemd.

Uit de verhalen blijkt dat voor vrouwen niet het onderscheid tussen monogamie en polygynie van belang is, maar het verschil tussen informele en formele polygynie – en dit ondanks de problemen die zij van beide soorten polygynie ondervinden, zoals de frequente conflicten met co-vrouwen. In Notermans boek staan uiteindelijk de ervaringen van de eerste vrouwen centraal. Deze zeggen gebaat te zijn bij een formeel polygyn huwelijk, terwijl mannen zich daartegen verzetten omdat het een te grote financiële belasting is. Mannen hebben liever relaties met wat in de betreffende samenleving wordt aangeduid als 'buitenvrouwen'. Dit zijn relaties met andere vrouwen die op een huwelijk lijken, alleen is de wettige echtgenote er niet van op de hoogte. Daardoor kan de officiële echtgenote niet openlijk onderhandelen met haar co-vrouw, en kan zij niet controleren op welke wijze zij de rijkdom van haar man met deze vrouw moet delen. Toch 'lijden' eerste vrouwen ook in formele polygyne huwelijksvormen, omdat de verdeling van aandacht, materiële goederen en seks met de echtgenoot zelden correct is en conflicten – die al dan niet met behulp van hekserij worden uitgevochten – niet kunnen uitblijven. In die omstandigheden levert het christendom volgens de vrouwen zelf een positieve en civiliserende bijdrage aan het polygyne systeem. Een ideaal polygyn huwelijk is volgens Notermans echter nauwelijks haalbaar, onder andere omdat eerste vrouwen het christendom niet alleen aangrijpen om zich liefdevol met de co-echtgenote te verzoenen, maar ook omdat zij aan hun 'lijden' en offerzin een morele superioriteit ontlenuen.

Notermans' benadering van haar onderwerp vanuit het perspectief van de vrouwen herbergt een aantal niet-opgeloste tegenstrijdigheden. In de gesprekken met Notermans – veelal informeel – noemen de vrouwen in eerste instantie de voordelen van polygynie conform de heersende ideologie en in overeenstemming met functionalistische representaties daarvan. Dit staat echter in contrast met de alledaagse relatie met hun co-echtgenote. De theorieën over voor- en nadelen worden uit literatuur gehaald die heel verschillende samenlevingen tot onderwerp heeft. In 'mijn' onderzoeksregio (de islamitische samenleving in Noord-Kameroen) ben ik vertrouwd geraakt met polygynie. Notermans' beschrijving van de onderhandelings tactieken die huwelijken kenmerken komen mij dan ook bekend voor. Maar ik ken uit deze omgeving ook veel voorbeelden van polygyne huishoudens waarin vrouwen een leven lang vreed-

zaam het erf met twee of drie andere vrouwen delen. In de islam is polygynie een formeel gelegitimeerd verschijnsel. Notermans had zich wellicht meer moeten afvragen of niet de ideologie van het christendom, die immers stabiele 'monogame' relaties tussen vrouwen en mannen als echtelieden benadrukt, een belangrijke bijdrage levert aan het 'lijden' van vrouwen. Vormen en waardering van polygynie kunnen per regio immers sterk verschillen.

In haar kritiek op de functionalistische benadering van polygynie stelt Notermans dat ze de voordelen van polygynie wel ziet, zoals een grotere mate van autonomie, maar dat die vooral voor eerste, wat oudere vrouwen gelden. Toch komen we nergens voorbeelden tegen van vrouwen die deze voordelen noemen. Ik bleef met de vraag zitten hoe deze twee stellingen zich tot elkaar verhouden en of Notermans zelf uiteindelijk ook kiest voor een feministische benadering, waarbij conflicten kennelijk inherent zijn aan het polygyne systeem.

Notermans behandelt terecht het feit dat het hier tevens gaat om een polyandrische samenleving, waarin vrouwen even vaak en evenveel 'buitenmannen' hebben van wie zij financieel profiteren. Hoe dit polyandrische systeem zich echter verhoudt tot het polygyne systeem blijft onduidelijk. En hoe verhoudt het 'lijden' van de vrouwen en het feit dat ze dit lijden verwerken met behulp van een christelijke ideologie zich tot het feit dat het christendom polyandrie niet goedkeurt? Of, met andere woorden, hoe verhoudt zich de polyandrie tot de monogame ideologie van het christendom? Aan het einde van het boek was ik ook benieuwd naar de visie van de mannen op de verschillende tegenstrijdige ideologieën en strategieën. Het bestuderen van de visie en de geleefde werkelijkheid van zowel vrouwen als mannen is immers een belangrijk doel van genderstudies.

Ondanks deze oneffenheden loodst Notermans ons op sympathieke en antropologisch verantwoorde wijze door de door haar beschreven samenleving heen en laat ze de indruk achter dat haar veldwerk heeft plaatsgevonden tussen mensen van vlees en bloed, die we een klein beetje beter begrijpen. Dat is in lang niet alle antropologische werken het geval.

José C.M. van Santen